

Nr 11

Utlåtande i anledning av motioner om rätt för frånskild kvinna till änkepension.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I:775 av fru *Olsson, Elvy*, och II:868 av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt prövning av möjligheterna att inom ATP-systemet införa regler som garanterar viss ekonomisk trygghet för en frånskild kvinna som vid sin f. d. makes frånfälle går miste om det underhåll hon erhållit efter äktenskapets upplösning".

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II:868.

Gällande bestämmelser

Lagen om allmän försäkring innehåller regler som under vissa angivna förutsättningar tillförsäkrar änka pension såväl inom folkpensioneringen som tilläggs pensioneringen. En av förutsättningarna för rätt till änkepension är att legalt äktenskap förelåg vid mannens död. I vissa fall jämställs dock inom folkpensioneringen men ej inom tilläggs pensioneringen samboende utan vigsel med äktenskap. Det fordras därvid att kvinnan antingen varit gift med mannen tidigare eller att hon har eller har haft barn med honom samt att varken kvinnan eller mannen varit gift med någon annan under samboendet. Om inte äktenskap och inte heller samboende föreligger vid mannens död, kan änkepension efter mannen inte utgå. En frånskild kvinna kan alltså inte få änkepension vare sig inom folkpensioneringen eller tilläggs pensioneringen vid den förre makens död.

Utanför den allmänna försäkringen kan pension till frånskild kvinna utgå i vissa fall. Enligt lagen om yrkesskadeförsäkring äger frånskild make (hustru eller man) rätt till livränta om den avlidne var skyldig att utge periodiskt underhåll. För statligt och kommunalt anställda gäller under vissa förutsättningar rätt för frånskild till familjepension. Detsamma är förhållandet inom SPP-försäkringen (se närmare här om SOU 1961:39, s. 92).

1962 års riksdag

Propositionen nr 90 till 1962 års riksdag med förslag till lag om allmän försäkring, m. m., innehöll förslag om änkepension till frånskilda kvinnor efter den för-

utvarande mannen under förutsättning att denne vid tidpunkten för dödsfallet var skyldig att utge underhållsbidrag till kvinnan. Sammanlagda beloppet av den frånskilda kvinnans änkepension från folkpensioneringen och tilläggs pensioneringen fick dock inte överstiga underhållsbidraget. Såsom villkor för erhållande av pension skulle i övrigt gälla vad som stadgades för änka. Departementschefen anförde i propositionen bl. a. följande:

Innan jag går närmare in på förslaget om änkepensionsrätt för frånskilda kvinnor vill jag erinra om de grundprinciper, på vilka den allmänna pensioneringen vilar. När det gäller ålders- och förtidspension är tanken att de utgående förmånerna skall ersätta ett inkomstbortfall till följd av inträdd arbetsoförmåga, som har sin grund i åldrande eller invaliditet. På samma sätt är syftet med änke- och barnpension att ge en ersättning för vad familjen i ekonomiskt hänseende går miste om genom försörjarens död. Pension skall alltså allmänt sett ersätta bortfallen förvärvsinkomst enligt vissa grunder, vilka inom ett pensionssystem som det förevarande med nödvändighet måste bygga på generella bedömningar av pensionsbehovet. På en sådan generell bedömning vilar exempelvis regeln att änkepension upphör, om kvinnan ingår äktenskap.

Tillämpar man dessa grundsatser på spörsmålet om pensionsrätt för frånskilda kvinnor blir resultatet, att pensionsrätt inte bör föreligga i andra fall än då kvinnans försörjningsläge försämras vid den förutvarande mannens död. Det naturliga är därvid att knyta pensionsrätten till förhandenvaron av underhållsbidrag. Pensionen kommer då att ersätta det underhållsbidrag som faller bort genom mannens död. Obestridligen kommer med denna lösning en del frånskilda kvinnor att sakna pensionsrätt, ehuru det av sociala skäl kunde vara motiverat att de erhöå någon form av ekonomiskt stöd. Emellertid kan jag inte finna det riktigt att söka lösa detta problem inom ramen för änkepensioneringen. Frågan om de ensamstående kvinnornas och särskilt de ensamma mödrarnas problem i allmänhet bör tas upp från andra utgångspunkter. Jag vill i detta sammanhang inte underlåta att påpeka, att det i många fall skulle te sig egendomligt att utge änkepension till en frånskild kvinna mot vilken mannen inte har någon underhållsskyldighet. Det finns enligt min mening inga skäl att exempelvis en frånskild kvinna i full förvärvsverksamhet helt plötsligt, kanske lång tid efter det att äktenskapet upplösts, skulle bli berättigad till änkepension efter en man, vars död till ingen del påverkar hennes egna försörjningsmöjligheter.

Ett problem av särskilt slag beröres av dem som företräder den meningen att änkepensionsrätt har karaktären av en tillgång, som kvinnan tjänar in under äktenskapet och som därför bör förbehållas henne även efter äktenskapets upplösning. Ett konsekvent genomförande av den antydda tankegången förutsätter, att kvinnan i någon form får del av mannens egenpension. Detta är emellertid ett spörsmål av helt annan art, som jag inte är beredd att gå in på i detta sammanhang. Jag vill framhålla, att en kvinna som före eller under äktenskapet har haft eget förvärvsarbete givetvis har förvärvat en självständig rätt till tilläggs pension. På motsvarande sätt har hon i regel möjlighet att efter äktenskapets upplösning tjäna in sådan pension. Tilläggs pensioneringens regel att endast 30 års pensionsgrundande inkomst erfordras för rätt till full pension är ägnad att särskilt gynna sådana kategorier som under en del av sin aktiva tid måste hålla sig borta från förvärvsarbete.

Resonemangen att änkepensionsrätt till frånskilda kvinnor skall bedömas såsom en under äktenskapet intjänad förmån leder, som förut påpekats, till att flera änkepensionsberättigade efter en försäkrad skulle få dela på en enda tillgänglig änke-

pension. Dessa pensionstagare skulle alltså få lägre pension än änkan efter den som inte efterlämnar mer än en änkepensionsberättigad. Detta skulle innebära en försämring jämfört med vad nu gäller för den kvinna, som är gift med den försäkrade vid dennes död.

Andra lagutskottet fann i sitt utlåtande 1962:27 att vissa invändningar kunde riktas mot det i propositionen framlagda förslaget. Gällande familjerättsliga regler ledde till att underhållsbidraget till frånskilda kvinnor utgick i förhållandevis få fall och ofta med blygsamma belopp. Genom anknytningen till underhållsbidraget fick därför propositionsförslaget en tämligen ringa effekt. Enligt utskottets mening kunde propositionens förslag inte i befintligt skick läggas till grund för lagstiftning. I stället borde frågan om änkepension till frånskild kvinna göras till föremål för en förutsättningslös utredning. Samtidigt borde också frågan om införande av änklingspensioner utredas. Riksdagen följde utskottet och avtog propositionen i vad den gällde änkepension till frånskilda kvinnor och anhöll om en förutsättningslös utredning av nämnda båda frågor.

Den av riksdagen begärda utredningen har år 1963 uppdragits åt *pensionsförsäkringskommittén*.

I direktiven för kommittén uttalas bl. a. följande:

En ny lösning av frågan om frånskildas pensionsrätt får sökas utifrån de allmänna principer, på vilka pensionssystemets regler om familjepensioner vilar. Det bör vara en riktpunkt för utredningsarbetet att reglerna om frånskilda kvinnors rätt till änkepension skall låta sig infoga i den ram som det allmänna pensionssystemet för närvarande ger. Man bör slå vakt om pensionssystemets enhetlighet och således undvika att införa skillnader mellan folk- och tilläggs pensioneringen när det gäller förutsättningarna för rätt till familjepension. Vidare bör gällande bestämmelser om familjestöd i annan form än pension och den familjerättsliga lagstiftningen beaktas. Utredningen bör belysa hur en pensionsreform skall passas in i ett större familjepolitiskt sammanhang.

Kommittén, som avlämnat två betänkanden, har för avsikt att i ett följande betänkande behandla frågor som bl. a. rör familjepensioneringen.

Utskottet

En frånskild kvinna har — bortsett från det fall då hon sammanbor med sin förutvarande man — inte rätt till änkepension inom den allmänna pensioneringen. Förvarande motioner syftar till att frånskilda kvinnor som går miste om underhållsbidrag från mannen vid dennes död skall tillförsäkras en ekonomisk trygghet inom ATP-systemet.

I samband med pensionsreformerna i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet var frågan om änkepension till frånskild kvinna, vars förutvarande make avlidit, föremål för åtskilliga överväganden. År 1962 lade Kungl. Maj:t fram förslag om sådan pension. Rätten till pension gjordes i förslaget beroende av att den förut-

varande mannen varit skyldig att utge underhållsbidrag till hustrun. Pensionen skulle inte heller kunna utgå med högre belopp eller för längre tid än som svarade mot underhållsskyldigheten. Förslaget möttes av kritik från olika håll. Riksdagen framhöll vid sin behandling att gällande familjerättsliga regler ledde till att underhållsbidrag till frånskilda kvinnor utgick i förhållandevis få fall och ofta med relativt blygsamma belopp. Riksdagen befarade att förslaget skulle få en tämligen ringa effekt, och ansåg att det inte i befintligt skick kunde läggas till grund för lagstiftning. I stället hemställde riksdagen att frågan gjordes till föremål för en ny förut-sättningslös utredning.

Den av riksdagen begärda utredningen har anförtrots åt pensionsförsäkringskommittén. Kommittén kommer att behandla frågan om änkepension till frånskild kvinna i samband med en rad andra frågor på familjepensioneringens område. Med hänsyn härtill anser utskottet att något initiativ från riksdagens sida i anledning av motionerna inte är erforderligt. Utskottet får därför hemställa,

att motionerna I:775 och II:868 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 februari 1969

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herr Strand (s)*, fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Lars Larsson (s), Eric Carlsson (cp)*, Högström (s)*, fru Grethe Lundblad (s)*, herrar Axelson (fp) och Blomquist (m);

från a n d r a kammaren: herrar Lundberg (s), Gustavsson i Alvesta (cp), fröken Wetterström (m), fröken Sandell (s), herr Svensson i Kungälv (s), fru Sigurd-sen (s), fru Frænkel (fp) och fru Håvik (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.